
EDIFICIILE MĂNĂSTIRII CĂPRIANA ÎN PRIMELE DOUĂ DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

Sergius Ciocanu

Cuvinte-cheie: Căpriana, mănăstire, biserică, re-construcție, baroc clasicizant.

Articolul de față reprezintă o continuare a cercetărilor realizate anterior referitor la problema devenirii istorice și arhitecturale a ctitoriei domnești de la Căpriana din ținutul Lăpușna (Ciocanu 2007, 31-43; Ciocanu 2008, 51-64).

Secolul al XIX-lea a început pentru mănăstirea Căpriana cu un dezastru de proporții cauzat de marele cutremur din 14 octombrie 1802. Seismul a provocat o gravă deteriorare a tuturor construcțiilor de aici, inclusiv a avut de suferit grav biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorită la 1542 de principele Petru Rareș. Mănăstirea athonită Zografu, careia îi era subordonată Căpriana, nu a întreprins măsurile necesare pentru reparația și consolidarea bisericii și celorlalte construcții ale așezământului monastic din valea Ișnovățului. Astfel, au fost create condiții prielnice pentru extinderea deteriorărilor cauzate de cutremur, în consecință, producându-se degradarea continuă a stării tehnice a construcțiilor mănăstirii. Însă, seismul de la 1802 doar a desăvârșit „opera” calamităților prin care au trecut construcțiile mănăstirești pe parcursul secolului al XVIII-lea. În șirul acestora putem plasa puternicele cutremure de la 1738 și 1790, dar și trecerea în câteva rânduri prin foc a mănăstirii în timpul războaielor¹.

Ca să ne dăm seama de potențialul uman al mănăstirii la acea vreme, trebuie să menționăm că numărul de viețuitorilor de aici era destul de mic, însumând la 1809 doar 10 persoane: starețul – arhimandritul Anthim (1805-1810), 3 ieromonahi, 1 ierodiacon și 5 monahi².

¹ Incendiile de la mănăstire, provocate de călărimea tătărească în cadrul războaielor din secolul al XVIII-lea, sunt expres menționate la 1820 (ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2871, f. 11).

² ANRM, F. 733, inv. 1, d. 441, f. 35v.

După anexarea în anul 1812 de către Imperiul moscovit a părții Principatului Moldova cuprinse între râurile Prut și Nistru, pe data de 21 august 1813, Alexandru I, aflându-se în orașul Teplitz din Boemia, printr-un decret imperial, procedează la dezmembrarea teritoriului canonic al Mitropoliei Moldovlahiei, dispunând înființarea aici a unei dieceze supuse Sinodului Bisericii Ruse, Eparhia Chișinăului și Hotinului. Decretul imperial prevedea, printre altele, transferul mănăstirii Căpriana și a întregului ei domeniu din administrarea Zografului în cea a Casei Arhiepiscopale de Chișinău.

Către finele celui de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, aici începe o perioadă marcată de mari transformări constructive, dictată de starea de degradare avansată a edificiilor mănăstirești: a bisericii, a clisarniței, a ceea ce a mai rămas din zidul de incintă cu turnuri, a caselor egumenești, a chiliilor și construcțiilor gospodărești.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni ia decizia ca în primul rând să se intervină cu lucrări de consolidare și reparare asupra bisericii domnești Adormirea Maicii Domnului. Spre anul 1817 ea ajunsese într-o stare tehnică deplorabilă. Turla ei stătea „sfărâmată³ de cutremur pre tare” (Tomescu 1937, 13). Multiple fisuri penetrau partea superioară a zidurilor, pietrele din bolțile compartimentelor interioare ale sfântului lăcaș „*abia mai ținându-se*” (Стадницкий 1892, 153). Deși turla și boltirile încă se mai țineau, exista un risc permanent de prăbușire parțială sau totală a acestora.

Am reușit depistarea unor interesante completări la informațiile referitor la persoanele care au contribuit la executarea lucrărilor de proiectare și la supravegherea a lucrărilor de construire ce se desfășurau la mănăstire.

³ Sfarămată – aici în sens de „fisurată profund”.

Astfel, pe lângă arhimandritul Chiril de Adriano-pol, care a fost „ca un arhitector la prefacerea ca din nou a bisericii” mănăstirești, precum este notat pe piatra de mormânt a acestuia, putem vorbi cu siguranță de încă trei persoane care și-au depus efortul în acest sens.

În primul rând, îl avem în vedere pe Gavriil, arhimandrit și econom al mănăstirii Căpriană, numit în această funcție în octombrie 1814⁴, care pe lângă organizarea și întreținerea cuviincioasă a vieții duhovnicești, a fost administratorul și supraveghetorul de bază al lucrărilor de construcție ce s-au desfășurat la mănăstire.

Despre altă persoană care a contribuit la buna efectuare a lucrărilor respective aflăm din scrisoarea deja amintitului arhimandrit Gavriil din 18 noiembrie 1819 adresată mitropolitului Gavriil Bănulescu: „După neocolitele trebuințe ce urmează în iconomia mănăstirii Căpriană spre împlinirea lor, fiindcă nu avem îndestui și destoinici oameni, prin aceasta fac smerită cerere ÎPS Voastre ca spre ajutorul slujbelor din lăuntru să binevoști prin Stăpânească rezoluție a rândui pe ierom. Calist, proin igumen schitului Japca, ce să află acum la mănăstirea Hârbovăți cu lăcuința, să vie la mănăstirea Căpriană să-mi fie întru lesnire atât la lucrul zidirilor ce să fac, cât și la cele ale casii”⁵. Rezoluția mitropolitului a fost pozitivă. Se pare că este evocat acel Calist, care, după decesul din 1821 al mitropolitului, va ocupa timp de câteva luni postul de egumen și econom la Căpriană, ulterior în post fiind reconfirmat arhimandritul Gavriil⁶.

Printre cei care au fost implicați plenar în lucrările operate la mănăstire se afla și egumenul Ioanichie (Ioan Șciapov⁷), starețul mănăstirii Horodiște (1817-1824) (Ciocanu 2006), devenit ulterior stareț la Japca și la Hârbovăț. Era o persoană deosebit de erudită. Începând cu 1813, anul deschiderii Seminarului Teologic din Chișinău, a predat în cadrul acestei instituții de învățământ desenul, aritmetica, algebra și geografia, în 1819 în custodia lui fiind trecută și biblioteca de acolo. El a proiectat complexele de clădiri ale Mitropoliei și Seminarului teologic din Chișinău, construite în 1813-1814, respectiv, în 1813-1817. În anii 1818-1820, în timpul reconstrucției bise-

ricii de la Căpriană, el a fost „întrebuințat în domeniul arhitecturii, în proiectarea și desenarea planurilor și fațadelor, și a supravegheat executarea întocmai a tuturor lucrărilor din domeniul construcțiilor”⁸.

Cu regret, nu dispunem de vreo informație privind proiectul de reconstrucție al bisericii Adormirea Maicii Domnului. Unul dintre exemplarele lui, conform scrisorii mitropolitului adresate în 1819 ober-procurorului Sfântului Sinod al Bisericii Ruse, a fost trimis la Sankt Petersburg (Eșanu et al. 2003, 468). Ne exprimăm speranța că acest document important va fi depistat în arhivele fostei capitale a Imperiului Rus și pus în circuitul științific.

Soluția de intervenție adoptată a prevăzut schimbarea radicală a imaginii medievale a sfântului lăcaș. Ca rezultat, biserica va pierde majoritatea elementelor de factură gotică, îmbrăcând o haină decorativă proprie barocului clasicizant, stil aflat în vogă în arhitectura de atunci a regiunii (fig. 1).

Prima lucrare importantă realizată la Căpriană a fost construirea aici a unui nou lăcaș de cult pentru a găzdui serviciile divine în timpul realizării lucrărilor de reparație a bisericii Adormirea Maicii Domnului. Noul lăcaș de cult era necesar inclusiv din perspectiva asigurării slujbelor oficiate în mănăstire pe timp de iarnă. Astfel, în anul 1818 în apropiere de biserica domnească fu ridicată „beseșica Sfântului Gheorghie, în lungime de 7 stânjeni și în lărgime de 3 stânjeni, de lemn, tencuită și acoperită cu șindrilă de stejari, în care s-au pus lucrurile cele vechi a bisericii ceii struncinate”⁹.

În același timp, au fost pregătite materialele de construcție necesare pentru intervențiile de refacere a bisericii Adormirea Maicii Domnului: piatră, cărămidă, lemn, var, nisip etc. Piatra a fost obținută inclusiv din demolarea unor construcții medievale de pe teritoriul mănăstirii, care, în parte, și anterior au servit drept carieră pentru reparațiile ce se întreprindeau aici. Este vorba de ceea ce mai rămânea din turnurile și zidurile de incintă mănăstirești, de partea superioară a caselor egumenești, clisiarniței etc. Parțial, piatra necesară

⁴ ANRM, F. 208, inv. 2, d. 1207.

⁵ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2556, f. 305.

⁶ ANRM, F. 205, inv. 2, d. 23.

⁷ În unele dosare de arhivă el este trecut cu numele de Șikov.

⁸ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 5001 („был употребляем по части архитектурной в проектировании и черчении планов и фасадов, и наблюдал за верностью производства всех строительной части работ”).

⁹ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2871, f. 11.

Fig. 1. Biserica Adormirea Maicii Domnului. Plan și reconstituire fațadă de sud (desen de S. Ciocanu).

a fost obținută și din demolarea acelor părți din edificiul bisericii care urmau să fie reconstruite.

În primul rând, s-a procedat la desfacerea întregii părți superioare a sfântului lăcaș: a turlei, a tuturor boltirilor interioare, respectiv, a părții superioare a pereților bisericii (până în planul nașterii acestor bolți). Partea dezafectată a pereților, care conținea circa doi metri din înălțimea acestora, a cuprins și brâul dublu de ocnițe care încingea corpul bisericii. În cadrul procesului de eliberare a zidăriei de tencuielile exterioare și interioare, a fost înlăturată în întregime și pictura în frescă ce acoperea pereții interiori ai sfântului lăcaș¹⁰. Partea superioară a zidului rămas a bisericii a fost îndreptată și întărită „unde trebuia” cu „legături de fier” (Стадницкий 1892, 153)¹¹, aici fiind amenajată o nouă cornișă din piatră profilată.

¹⁰ În contextul săpăturilor arheologice de la Căpriană conduse de dr. hab. Gheorghe Postică și dr. Nicolae Constantinescu, în anii 2000-2006, în interiorul bisericii au fost depistate fragmente mărunte de pictură în straturile corespunzătoare refacerilor, operate aici la începutul secolului al XIX-lea.

¹¹ „... Și am început reînnoirea vechii și marii biserici (...) aproximativ mai mult de la jumătate, și anume, chiar de la ocnițe. Și, îndreptând pereții, am aplicat necesarele, unde trebuia, legături de fier”.

Consolidându-se pereții sfântului lăcaș, compartimentele bisericii au fost dotate cu bolți noi, construite într-o formulă arhitecturală diferită de cea originală. Noua turlă de plan octogonal a fost construită din cărămidă direct pe cele patru arcuri de bază ale naosului, fiind sprijinită și de patru trompe aplatizate de colț. Coborârea semnificativă a înălțimii zidurilor bisericii a impus amenajarea boltirii pronaosului la o înălțime mai joasă decât a boltirilor originare. Compartimentul respectiv a fost boltit în semicilindru penetrat în dreptul ferestrelor de lunete și susținut de arce dublouri, sprijinite vizual pe cele trei perechi păstrate de colonete angajate medievale. Deasupra sfântului lăcaș a fost amenajat un acoperiș simplu, în două ape, cu învelitoare din tablă de fier. Coborârea înălțimii zidurilor bisericii a implicat și desfacerea bolții semicilindrice de deasupra camerei-ascunzătoare, care astfel fu acoperită direct de șarpanta acoperișului nou. Spațiul interior al bisericii a fost unificat, prin suprimarea parțială a pereților care despărțeau compartimentul gropniței de naos și pronaos și prin amenajarea aici a unor deschideri arcuite generoase. Tot atunci, a fost blocată cu zidărie fereastra din peretele de sud al gropniței.

În concordanță cu „moda” timpului, deasupra pridvorului a fost înălțat un turn-clopotniță de plan pătrat, faptul necesitând refacerea corespunzătoare a întregii părți de vest a bisericii. Cu această ocazie a fost dezafectat practic în totalitate zidul de vest al sfântului lăcaș și cele trei mari ferestre gotice de aici. În grosul zidăriei adăugate, sprijinite parțial pe fundații proprii, a fost amenajată o scară elicoidală de lemn, care asigura legătura între cele trei niveluri ale turnului-clopotniță. Pridvorul a fost acoperit cu o nouă boltă semicilindrică, cu penetrație în dreptul ferestrei din axa zidului de vest. Ferestrele gotice de deasupra intrărilor în biserică au fost demontate, iar golurile lor – zidite. Cele două intrări în pridvor au fost lărgite, fiind totodată deplasate spre vest, pentru a corespunde axei compoziționale a turnului-clopotniță de deasupra. S-a decis unificarea dimensiunilor tuturor ferestrelor bisericii, după modelul noii ferestre care ilumina dinspre vest compartimentul pridvorului. Astfel, au fost înlăturate ancadramentele celor patru ferestre gotice din pronaos, golurile lor fiind corespunzător micșorate. În ceea ce privește ferestrele din axa absidelor laterale și din cea a absidei altarului,

aici, pentru a se atinge dimensiunile necesare, s-a procedat la mărirea considerabilă a golurilor, prin spargerea și remodelarea corespunzătoare a zidăriei. S-a considerat necesară amenajarea unei ieșiri suplimentare din biserică, și anume, în perețele de sud al diaconiconului. Interiorul bisericii a fost din nou tencuit și apoi dat cu var, fără a se organiza lucrări de pictură. Contraforturile bisericii au fost reparate, totodată fiind înlăturate elementele de piatră gotice de acoperire. Partea superioară a contraforturilor a fost acoperită cu plăci de piatră cu profilatură de margine simplă.

Elementele noi ale bisericii, cele spațial-volumetrice: turla și turnul-clopotniță, precum și elementele de plastică decorativă: cornișa, pilaștrii și frontonul de pe fațada de vest, ancadramentele de piatră ale ferestrelor, ale ușilor exterioare și ale ușii interioare de la casa scării ce asigură accesul spre tainiță, acadramentele interioare din zidărie și tencuială a ieșirii în pridvor, ale intrărilor în camerele proscomidiei și diaconiconului, bogatul ancadrament interior al ferestrei din axa altarului – toate au fost elaborate, într-o manieră barocă clasicizantă, caracteristică arhitecturii moldovenești a timpului (fig. 2).

Fig. 2. Ancadramente de factură barocă. Fereastră. Ușă (foto de S. Ciocanu).

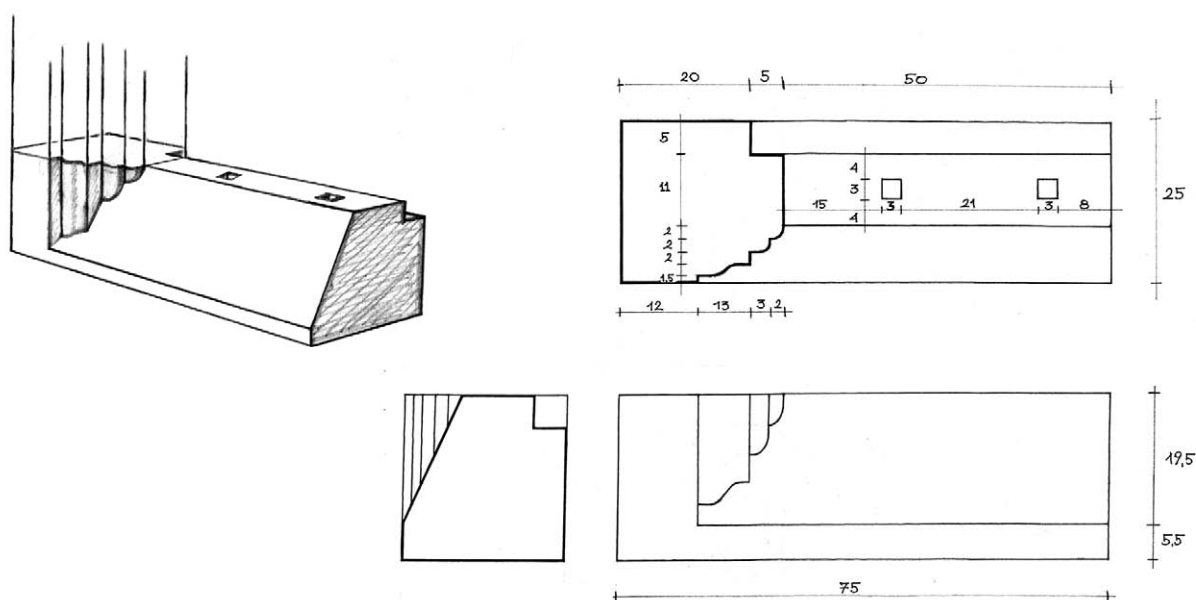

Fig. 3. Fragment de ancadrament cu profilatură gotică extras din zidul turnului-clopotniță (desen de S. Ciocanu).

Precum s-a subliniat deja, la zidirea părților noi ale bisericii (turlă, turn-clopotniță, fațada de vest a bisericii), precum și la repararea contraforturilor, conform rezultatelor investigațiilor de teren, a fost utilizată atât piatra din fragmentele demontate de zidărie proprie a lăcașului de cult, cât și piatra din alte edificii medievale ale mănăstirii, inclusiv fragmente de ancadramente de uși și ferestre cu profilatură gotică, cum ar fi, spre exemplu, cele depistate în noua zidărie a turnului-clopotniță (fig. 3). Dintre elementele gotice originale, biserica Adormirea Maicii Domnului a păstrat *in situ* doar colonetele angajate din pronaos (micșorate ce-i drept în înălțime), soclul profilat, marele portal dintre pridvor și pronaos, scara elicoidală și ancadramentul ușii camerei-ascunzătoare de deasupra gropniței.

Prin adăugarea unui nou element vertical în volumetria bisericii (turnul-clopotniță), înfățișarea edificiului a fost modificată, cea mai profundă schimbare suferind-o, însă, fațada de vest a sfântului lăcaș. Frontonul triunghiular situat la nivelul tainiței turnului este susținut de două perechi de pilaștri, capitelurile cărora sunt sugerate de un profil orizontal intermediar. Alte profiluri orizontale, prezente doar pe pilaștri, sugerează antablamentul. În axa frontonului și a „antablamentului” au fost executate câte o nișă semicirculară. Mai jos, de asemenea în axa fațadei, se află fereastra ce iluminează pridvorul. Elementele de plastică

decorativă ale nivelului camerei clopotelor, deschis spre exterior prin patru goluri terminate în arc aplatizat, în linii generale o repetă pe cea a parterului turnului. Și aici remarcăm prezența unui sistem alcătuit din perechi de pilaștri cu bază și capitel, care susțin antablamente ce încadrează partea superioară și arhivolta deschiderilor camerei clopotelor (fig. 4).

Elemente de factură barocă decorează turla bisericii. Ea este octogonală în plan, cu pilaștri la muchii, având în axa laturilor orientate în direcțiile cardinale câte o fereastră, iar în axa celorlalte patru laturi câte o nișă de formă și dimensiuni similare ferestrelor.

Nișele și ferestrele turlei, dar și toate celelalte ferestre ale bisericii au fost terminate în arc aplatizat, având ancadramente de piatră de conturul golului cu partea superioară puțin extinsă și cheia arcului marcată. Ferestrele au fost dotate dinspre exterior cu grilaje din fier forjat.

Cele două elemente verticale ale bisericii, turla și clopotnița, în concordanță cu noul concept decorativ-stilistic al sfântului lăcaș, au fost dotate cu învelitori înalte de factură barocă¹².

¹² Actuala formă a acoperișului turlei și a turnului-clopotniță ale bisericii Adormirea Maicii Domnului este rezultatul modificărilor operate în cadrul reparațiilor de la finele secolului al XIX-lea, când în Imperiul Rus era în vogă stilul neo-rusesc.

Fig. 4. Biserica Adormirea Maicii Domnului. Turnul-clopotniță (foto de S. Ciocanu).

Ținând cont de creșterea substanțială de-a lungul timpului a nivelului de călcare a solului din jurul bisericii, s-a decis ridicarea nivelului de călcare în interiorul sfântului lăcaș cu circa 35 de centimetri. Realizarea acestei decizii a dus, printre altele, la „îngroparea” părții inferioare a colonetelor angajate din pronaos. Noile pardoseli au fost executate din plăci pătrate din piatră de gresie cu latura de circa un metru.

Inscripția ctitoricească a lui Petru Rareș a fost înlăturată. În loc, la 1820, deasupra ferestrei de pe fațada de vest a bisericii, a fost instalată o inscripție nouă, cu litere sculptate în relief pe o placă dreptunghiulară de marmoră (fig. 5). Din fericire, în noua inscripție ctitoricească au fost incluse câteva date din inscripția medievală, fapt care a făcut posibilă cunoașterea anului de edificare a bisericii domnești de la Căpriana. Tradusă din limba rusă, ea sună astfel: „*Is Hs Ni ka. Întru slava unuia Dumnezeu, întru Treime lăudat Tată și Fiu și Sfântul Duh. Din porunca preablagocestivului, singurstăpânitorului Mare nostru Domn, Împăratul Alexandru Pavlovici a toată Rossia, iară cu binecuvântarea Preainaltului Îndreptătorului Sinod al Întregii Rossii și a Preaosfințitului Exarh Gavriil, Mitropolitul Chișinăului și Hotinului, este refăcută această sfântă biserică, unde să cinstește Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, prin osârdia și cu cheltuiala Mitropoliei Chișinăului și a binevoitorilor donatori. Și care este din temelie zidită în anul 1542 de la Nașterea lui Christos de către fericirii întru pomenire Domni ai Moldovei, Petru voievod și Ștefan voievod, pentru această mănăstire a Căprianei. Care mănăstire de către amintitii Domni și alți blagocestivi dregători a fost daruită cu diferite moșii și venituri pentru mântuirea sufletelor lor și veșnică pomenire. În anul de la Facearea Lumii 7327, iară de la Nașterea lui Christos în anii 1819 și 1820, în luna lui avgust³⁷.*”

³⁷ Varianta de traducere am efectuat-o folosind formule utilizate de cancelaria basarabeană de epocă, inclusiv în ceea ce privește titlul împăratului rus și titulatura Sinodului Bisericii Ruse.

Fig. 5. Inscripția ctitoricească de pe biserica Adormirii Maicii Domnului (foto de S. Ciocanu).

Pe data de 19 noiembrie 1820, fiind finalizate lucrările asupra lăcașului de cult, biserica domnească Adormirea Maicii Domnului a fost resfințită în numele vechiului hram de către un sobor de preoți în frunte cu mitropolitul Gavriil Bănulescu și episcopul de Akkerman și Bender, Dimitrie Sulima. La acest eveniment au fost prezenți și cei mai de seamă reprezentanți ai administrației civile basarabene. Conform documentelor, în ziua respectivă mitropolitul a indicat apropiatilor locul ales de el pentru înmormântarea sa, poruncind la întoarcerea în Chișinău să fie elaborat proiectul criptei (Силин 1868, 726). Cripta a fost adosată fațadei de sud a bisericii domnești de la Căpriană, fiind situată în dreptul compartimentului gropniței.

În ceea ce privește starea tehnică a construcțiilor mănăstirii, care nu au fost desfăcute pentru necesitățile șantierului bisericii Adormirea Maicii Domnului, la 1820 se sublinia: „casele pentru proestos, precum și alte chilii pentru monahi și alții sânt cu totul vechi, proaste și sfărâmate¹⁴, acoperite cu șindrila de stejar. Așijderea și ograda împrejurul mănăstirii iaste de zăplazi de lemn cu scânduri veche și gata spre cădere”¹⁵.

Conform datelor statistice din acel an, în curtea mănăstirii se aflau: 1 biserică cu hram Sf. Adormirii, o biserică cu hramul Sf. Gheorghie, șapte case (inclusiv corpuri de chilii - n.n.), două beciuri de piatră, două beciuri de lemn și trei magazii (Tomescu 1829, 358).

Inițiatorul și animatorul transformărilor la care a fost supusă mănăstirea, mitropolitul Gavriil Bănulescu, și-a dat obștescul sfârșit pe 30 mar-

Fig. 6. Cavoul mitropolitului Gavriil Bănulescu. Inscripție tombală (foto de S. Ciocanu).

tie 1821, fiind înmormântat la Căpriană pe data de 1 aprilie 1821. Pe exteriorul criptei a fost instalată o placă de marmoră cu o inscripție în limba rusă: „Здѣсь покоится тѣло Преосвященнейшаго Эксарха Гавріила Митрополита Кишиневскаго // и Хотинскаго и орденѣвъ Св. Андрея Первозваннаго Св. Владимира I^и степени Св. Алексан // дра и Св. Анны I^о класса кавалера. Энаменитый пастырь сей родился в Трансильваніи // въ городѣ Быстрицѣ после страданій долголѣтнихъ подвиговъ во благо церкви соорудилъ // в послѣднее десятилѣтіе жизни своей Кишиневскій архіерейскій домъ

¹⁴ Sfărâmate – aici în sens de „fisurate profund”.

¹⁵ ANRM, F. 205, inv. 1, d. 2871, f. 11.

съ Семинарією // и возсоздавъ и украсив сей Кипріяновскій храмъ почилъ отъ трудовъ своихъ 1821 // года марта 30 дня. Имя Его жить будетъ въ роды пре мудрость Его повѣдятъ // людіе и похвалу Его исповѣсть церковь” (fig. 6). În anii interbelici placa cu inscripție în limba rusă a fost dublată de o placă de marmoră, care conținea traducerea acesteia în limba română: „Aici zace trupul Preasfințitului Exarh Gavriil, Mitropolit al Chișinăului și Hotinului, și cavalier al ordinelor Sf. Andrei cel Întâi Chemat, a Sf. Vladimir de clasa I, a Sf. Alexandru și Sf. Ana de clasa I. Acest renumit păstor, fiind născut în Transilvania, în orașul Bistrița, după suferința multor ani de fapte mari în binele Bisericii, a construit în ultimul deceniu al vieții Casa Arhierască cu Seminarul din Chișinău și, rezidind și înfrumusețând acest templu al Căprianei, a răposat de lucrările sale în anul 1821, în luna lui martie 30 zile. Numele lui va dăinui între neamuri, înțelepciunea lui o vor împărtăși oamenii și lauda lui o va mărturisi Biserica”.

Șapte luni mai târziu a răposat și unul dintre cei care au contribuit la lucrările de reconstrucție a bisericii Adormirea Maicii Domnului, arhimandritul Chiril. El a fost înmormântat lângă absida sudică a bisericii domnești, mormântul fiind acoperit cu o piatră de marmoră lucrată frumos (fig. 7). Textul inscripției de pe piatra tombală sună astfel: „Supt această piatră odihnește trupul răposatului arhimandritului Chiril Adrianopolitis, carele au fost namestnic Mitropoliei Moldaviei și cavalier. Și la anii 1819 și 1820 pentru a sa pomemire s-au ostenit și au fost ca un arhitector la prefacerea ca din nou a bisericii mari din mănăstirea Căpriana. Iar la anul 1821, noemvrie 5 au împlinit obșteasca datorie”.

Modificările operate între anii 1818-1820 la biserică au fost atât de „consistente”, că mulți vizitatori din secolul al XIX-lea sau al XX-lea ai mănăstirii Căpriana practic nu mai sesizau faptul că cea mai mare parte a zidurilor medievale ale sfântului lăcaș a fost păstrată. Astfel s-a încetățenit opinia eronată că pe timpul mitropolitului Gavriil s-a procedat la construirea practic a unei biserici noi, de la vechea ctitorie voievodală păstrându-se doar temelia zidurilor, în cel mai bun caz – și o parte nesemnificativă din elevație ¹⁶.

¹⁶ Lipsa de temeii a opiniei respective a putut fi depășită în contextul cercetărilor și lucrărilor de restaurare desfășurate la biserica Adormirea Maicii Domnului în primul deceniu al secolului al XXI-lea.

Fig. 6. Cavoul mitropolitului Gavriil Bănulescu. Inscripție tombală (foto de S. Ciocanu).

S-a păstrat o scurtă descriere a bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Căpriana, publicată la 1844: „Altarul este amenajat cu trei mici anexe laterale. Centrul ca atare al bisericii (i.e. naosul), spre sud și nord, se extinde/se lărgește în oval, aici în timpul serviciilor divine stând starețul mănăstirii și cântăreții (precum și cei mai onorați dintre vizitatori), fiecare într-un loc special amenajat („staul”¹⁷). După oval, biserica continuă în fâșie îngustă și se finalizează spre vest cu o intrare: intrări dinspre nord și sud nu sunt. Și aici, pe ambele laturi, sunt repartizate aceleași „stauale”, unde stau ceilalți călugări: cei în vârstă în față, urmând cei mai tineri și mireni” (Надпись 1844, 289)¹⁸. Autorul a descris sumar compartimentele de bază ale bisericii: altarul, naosul și pronaosul (în componența ultimului compartiment fiind inclusă și gropnița, care, după

¹⁷ Rus. „стояль” – se au în vedere stranele amplasate de-a lungul pereților.

¹⁸ Descrierea a fost ulterior preluată și într-o versiune puțin modificată/prescurtată, publicată de A. Zașciuk (Защук 1862) și M. Ganițki (Ганицкий 1880, 1119).

eliminarea pereților interiori, nu se mai percepea în calitate de compartiment separat). El remarcă prezența stranelor amplasate de-a lungul pereților în absidele laterale ale naosului și de-a lungul pereților pronaosului, finalizându-și descrierea cu ușa prin care se intra în pronaos, menționând lipsa vreunei uși care ar permite accesul în biserică dinspre sud sau nord. Pridvorul nu a fost amintit în textul respectiv, autorul rezumându-se doar la descrierea bisericii ca atare. Precum se cunoaște, pridvorul (rus. паперть) nu era perceput

ca parte a spațiului sacru al lăcașurilor de cult, menirea de bază a acestuia fiind în a proteja intrarea în biserică.

Finalizăm acest articol cu menționarea faptului că, în 1821, la Căpriană deja se desfășurau pregătiri ample pentru edificarea unor chilii noi în locul celor *vechi, proaste și sfărâmate*, precum și a altor construcții necesare bunei funcționări a mănăstirii, la acel an aici fiind atestați 18 viețuitori (Ганицкий 1883, 541).

Bibliografie

- Ciocanu 2006:** S. Ciocanu, Mănăstirea Horodiște de lângă satul Țipova. Considerați privind devenirea ei istorică. In: Buletin Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, vol. 3 (Chișinău 2006), 24-48.
- Ciocanu 2007:** S. Ciocanu, Mănăstirea de pe Vișnevăț și Căpriană – așezăminte monastice distincte. Poiene și prisăci. Tyragetia s.n. I/2, 2007, 31-43.
- Ciocanu 2008:** S. Ciocanu, Fortificații și edificii medievale la mănăstirea Căpriană. In: Arta. Seria Arte vizuale (Chișinău 2008), 51-64.
- Eșanu et al. 2003:** A. Eșanu, V. Eșanu, N. Fuștei, V. Pelin, I. Negrei, Mănăstirea Căpriană (sec. XV-XX) (Chișinău: Ed. Pontos 2003).
- Postică, Constantinescu 1996:** Gh. Postică, N. Constantinescu, Căpriană. Repere istorico-arheologice (Chișinău: Ed. Știința 1996).
- Postică 2003:** Gh. Postică, Mănăstirea Căpriană (de la întemeiere până în zilele noastre) (Chișinău: Ed. Pontos 2003).
- Tomescu 1929:** C. Tomescu, 99 sate din Ținutul Orheiului la 1820. In: RSIAB, nr. 19 (Chișinău 1929), 316-368.
- Tomescu 1937:** C. Tomescu, Diferite știri din arhiva Consiliului eparhial Chișinău. In: Arhivele Basarabiei, nr. 1-4 (Chișinău 1937), 24.
- Ганицкий 1880:** А. Ганицкий, Бессарабская старина (III). В сб.: КЕВ, №24 (Кишинев 1880), 1119-1122.
- Ганицкий 1893:** А. Ганицкий, Монастыри в Бессарабии. В сб.: КЕВ, №16 (Кишинев 1893), 530-552.
- Защук 1862:** А. Защук, Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Бессарабская область (Санкт-Петербург 1862).
- Надпись 1844:** Надпись на окладе евангелия в монастыре Киприана. В сб.: ЗООИД, Том 1 (Одесса 1844), 288-292.
- Силин 1868:** А. Силин, Димитрий Архиепископ Кишиневский и Хотинский. В сб.: КЕВ, №16 (Кишинев 1868), 725-729.
- Стадницкий 1982:** А. Стадницкий, Материалы к истории Киприяновского монастыря. В сб.: КЕВ, №6-7 (Кишинев 1892), 152-156.

Buildings of the Capriana Monastery in the first two decades of the 19th century

Keywords: Căpriană, monastery, church, reconstruction, baroque classicism.

Abstract: Based on the study of documentary materials, including previously unpublished or little known, as well as on the basis of his own field research, the author offers the detailed description of the reconstruction of the Assumption Church from the Căpriană Monastery in 1818-1820, which led to a change in the medieval appearance of this old princely building. The text is supplemented with photographs and the graphic reconstruction of the plan and the southern facade of the church after the completion of construction work initiated by Metropolitan Gavril Bănulescu.

List of illustrations:

Fig. 1. The Assumption Church. Plan and reconstruction of the southern facade (drawing by S. Ciocanu).

Fig. 2. Baroque frames. Window. Door (photo by S. Ciocanu).

Fig. 3. Detail of a frame with Gothic elements extracted from the wall of the bell tower (drawing by S. Ciocanu).

Fig. 4. The Assumption Church. Bell tower (photo by S. Ciocanu).

Fig. 5. Ktetor inscription on the Assumption Church (photo by S. Ciocanu).

Fig. 6. Tomb of Metropolitan Gavriil Bănulescu. Tombstone inscription (photo by S. Ciocanu).

Fig. 7. Tombstone of Archimandrite Cyril of Adrianople (photo by S. Ciocanu).

Строения монастыря Кэприяна в первые два десятилетия XIX века

Ключевые слова: Кэприяна, монастырь, церковь, реконструкция, барочный классицизм.

Резюме: На основе исследования документальных материалов, в том числе ранее не издававшихся или мало известных, а также на основе собственных полевых исследований, автор детально описывает работы по реконструкции церкви Успения Божией Матери в монастыре Кэприяна, произведенные в 1818-1820 гг., которые привели к изменению средневекового облика этой древней княжеской постройки. Текст дополнен фотографиями и графической реконструкцией плана и южного фасада церкви после окончания строительных работ, проведенных по указанию митрополита Гавриила Бэнулеску.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Церковь Успения Божией Матери. План и реконструкция южного фасада (рис. С. Чокану).

Рис. 2. Барочные наличники. Окно. Дверь (фото С. Чокану).

Рис. 3. Фрагмент наличника готической формы, извлеченный из стены башни-колокольни (рис. С. Чокану).

Рис. 4. Церковь Успения Божией Матери. Башня-колокольня (фото С. Чокану).

Рис. 5. Ктиторская надпись из церкви Успения Божией Матери (фото С. Чокану).

Рис. 6. Склеп митрополита Гавриила Бэнулеску. Надгробная надпись (фото С. Чокану).

Рис. 7. Надгробный камень архимандрита Кирилла Адрианопольского (фото С. Чокану).

02.06.2016

Dr. Sergius Ciocanu, Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Piața Marii Adunări Naționale, 1, MD-2033 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: sercigni@yahoo.com